

buruz duen hutsunea gainezka hornitzen du *musikalitatea* delako elemendua dela medio (azentu, doinu, pausa, galde, erantzun, agindu, hunkipen, duda, etab.) baliatzen delarik.

f) Haurraren mintzairak badu halako berritasun, freskotasun, bizitasun edo mugikortasun bat helduon hizkuntza eginak, hotzak eta geldiak ez duena. Haurrak, adibidez, ez daki deus ideia abatraktoez eta orokarrez, halaber metaforaz ere. Esaterako, badaki harrizko etxea zer den, baina ez zer den harrizko bihotza. Jatortasunean behinik behin ez diogu irabazten.

g) Azkenik, guztiz interesgarri litzateke haurrek euskal-hizkuntzaren moldatzeko ezarri izan duten eragina eta sortu duten hiztegi multzoa (ninia, ttottoa, papa, mama, kokoa, txi-txia) edo beste hainbat bitxitasun aztertzea, baina... aski irizten diot gaurkoz.

* * * * *

73-XI-11

LEKEITIOKO BATZARREA
EUSEBIO MARIA AZKUE-REN OROITZAPENEZ
ETA
EUSEBIO ERKIAGA JAUNAREN EUSKALTZAINDIAN
SARTZEA OSPATUZ
EUSKALTZAINBURUAREN AGURRA

Jaun-andreak:

Ehun urte betetzen dira gaur, Eusebio Maria Azkue, Lekeitioko seme prestua hil zenetik. Muga hau ezin utz zitekeen isilik igarotzen, gogoratu beharrekoa zen. Hortarako antolatu dituzuen ospakizun eta jaialdien artean, Euskaltzaindia ere herrira etortzea nahi izan duzue. Eta zuen deiari erantzunez, pozik etorria da Euskaltzaindia Lekeitiara. Eta pozik etorri dela diot, zeren eta herri honek baditu gurekin lokarri berezi-bereziak, eta guk baditugu herri honekin zorrak, eta zor hoiek aitortzeko, ez zen hau une txarra.

Eusebio Maria Azkue jauna dugu Bizkaiak garai haretan eman zuen euskal olerkaririk handiena, ugariena, saiatuena, euskera olerki bidean lantzen gehien arduratu zena. Alde guztietarik begiratuta, gaurko omenaldi eta gorazarre hau zor genion. Aurki entzungo dugu Erkiaga jaunaren mintzaldia lekeitiar prestu honen bizitza eta lanak sakonki aztertuz. Ez dut, bada, hortaz deus esango.

Euskaldun eta euskaltzale handia izan zen Eusebio Maria Azkue. Baina seme bat eman zion Euskal Herriari, oraindion aitak baino ere lan handiagoak burutu zituen: Resurreccion Maria Azkue. Berau izan zen, gainera, hainbeste urtetan, Euskaltzaindi honen lehendakaria.

Gogoan dut —eta ez zait berehalakoan ahaztuko—. 1946 garren urteko uztailean zen. Fresno-tar ene ahaideak deiturik, Lekeitiara etorri nintzen bizpahiru egun pasatzera, Comillas-ko kursoa amaitu eta. Biharamonean jaun Txomin Fresno zenak esaten dit:

— D. Resurreccion herrira etorrita dago egun honeitan. Bisita bat egin behar deusagu. Neuk lagunduko deusut.

Egia esateko, ni lotsa ere banintzen horren gizon handia ikustera joateko. Gazteegia ere bai orduan. Lotsa alde batetik, baina joateko gogoia ere bai, bestetik. Ordurako ezagunak eta oso estimatuak nituen, ba, Azkue jaunaren euskal lanak. Eta halaxe, Fresno jaunak bultza eginik, joan nintzen D. Resurreccion-en etxera. Orduan ezagutu nuen lehenbiziko aldiz Don Resurreccion, hemen, Lekeition. Nahiko luze egon zen gurekin hizketan, eta bere bizitzako gora-behera batzuk kontatu zizkigula ere oroitzen naiz.

Azkue aita-semeek maite, landu eta bultzatu nahi izan zuten ondasun hau —euskera—, hori bera zaindu, gorde eta bizi-rik atera nahi du Euskaltzaindiak. Eta hortan saiatzea, euskaldun irautea, alegia, izango du Lekeitioko herriak gizon handi hauei leial egoteko modurik onena, eurei opa dakiekeen saririk eta omenaldirik bikainena.

Badugu gaur oraindior beste ospakizun handi bat, Lekeitioko herriaz zer-ikusit duena. Eusebio Erkiaga jaunak, herri hontako seme argiak, Euskaltzaindian egiten du gaur sarrera, euskaltzain oso bezala. Egia da aspalditxotik zegoela izendatua, baina Arautegiak agintzen duen sarrera-hitzaldia egiteko, egun hau eta toki hau hautatu ditu. Hitzaldi horren gaia, hauxe izango da: Eusebio Maria Azkue-ren bizitza eta euskal lanak azaltzea eta aztertzea. Ohitura den bezala, sarrera hitzaldi honi erantzungo dio lehenagotik euskaltzain den beste jaun batek. Gaurko honetan Don Juan Gorostiaga, euskaltzaina eta apaiza, izango da erantzuteko hitzaldi hori egingo duena.

Eta ondoren, euskaltzain oso delako aitorra eta agiria emango zaio Erkiaga jaunari.

Era hortara, gaurko ospatze hau Lekeitioko hiru seme ospetsuren gorazarre izango da: Eusebio Azkue, Resurreccion Azkue eta Eusebio Erkiagarena.

Baina nik esango nuke areago dela gaurko hau Lekeitioko herriari berari egiten zaion gorazarrea eta omenaldia, euskeraren landan herri honek eman izan dituen frutuen eta egin dituen lanen aitortza eta ezagutza ospetsu bat. Eusebio Erkiaga jaunak ere oso gogoan eta bihotzean ekarri du beti bere herri hau. Neurri handi batean, herri honi eta herri honek eman dituen seme euskaltzale eta euskal idazleei eskeinirik daude jaun honen euskal lanak.

Eta berriz ere esango dut: Lekeitiar handi hauei, bai guk eta bai Lekeitioko herriak ere egin diezaiekeen gorazarrerik handiena, eman diezaiekeen sari-pagua, badakizute eta bada-kigu zein den: berek maite eta landu zuten euskera gordetzea eta bizi-bizirik landare berriei aldatzea. Eta hori da Euskaltzaindiak gaur herri jator honengandik itxaroten duena.

Eta jaialdi hau borobiltzeko eta osatzeko, egun hontarako —behar bezalako ospez egiteko, alegia— utzi dira beste bi gertaera pozgarri:

Bata: euskal irakasle titulua lortzeko etsaminak igaro eta gainditu dituztenei, hartako agiriak eta diplomak banatzea.

Axolarik handieneko gauza da euskeraren etorkizunerako euskal irakasleak gertutzea, eta poz-pezik ikusten du Euskaltzaindiak gure jende gaztea batez ere geroago eta gehiago datorrela titulu horren eske, hortarako jarririk dauden ikasketa eta etsaminak eginez, jakina. Urtarrilean, Elgoibar-en, Urruzunoren omenaldian, ehun eta gehiago diploma eman ziren. Eta gaur hemen berrogeitik gora dauzkagu emateko. Zorionak eta eskerak ematen dizkie Euskaltzaindiak irakasle berri hoiei.

Eta beste gertaera: Eusebio Azkue-ren ehun urte betetze hau ospatzeko, Euskaltzaindiak, Bizkaiko Aurrezki Kutxaren laguntzaz, olerki sariketa bat eratu zuen, eta sari hoiem ematea ere gaurko ospatze honen barruan egingo da, egoki denez.

* * *

Eusebio Azkuek Bizkaiko euskalkian egin zituen lan guztiak. Haren semeak, D. Resurreccion-ek, gauza asko Bizkaiko euskalkian berak ere; baina Euskal Herri guztirako euskera batu eta berdin baten beharrean ginela oharturik, eta gure hizkuntzak gaur duen hutsune horri kasu emanik, batu antzeko hizkera horretan idatzi zuen ez gutxi, eta euskera batu horren hauzia eta problematika sakonki arakatu zuen, gainera. Eusebio Erkiaga jauna ere, bai sorterriko bere euskalkiaz eta bai bestelakoz ere baliatu izan da bere lanetan.

Hortik bide hartuta, eta gaur kontu honetan oker adituak sarri gertatzen direla ikusiz, hitzerdi bat esan nahi dut. Euskaltzaindiak, Don Resurreccion-ek bezala, euskera batu horren premia eta beharra ikusten du, eta horregatik, berari dagokionez, horren alde dago. Horrek, ordea, ez du esan nahi euskalkiak baztertzeko dituenik. Ez bakarrik mintzatzeko, baita literaturako zenbait mailatan ere, gure euskalki literarioek (eta bizkaitarra dugu hoietarik bat, eta beneragarrienetakoa) toki bat izango dute gaurkoz, eta bai luzaroko ere, eta beharbada betiko, gure artean. Euskaltzaindiak nahi du, bada, erabil di-

tezen. Baina euskalki hoién ondoan, batez ere literatura ederrenen hesparruko ez diren idazkietan eta irakaskintzan erabiltzeko, euskera batu eta berdín bat Euskal Herri guztirako behar dela ere ikusten du Euskaltzaindiak, eta horrexegatik horren alde da. Beraz, euskera batua eta euskalkia ez ditzagun elkarren etsaitzat jo. Bientzat dago tokia eta lekua. Hori da behintzat Euskaltzaindiaren asmoa eta gogoa, eta halaxe azaldu du agertuberri duen euskera batuko aditzaren liburuxkan.

* * *

Eta esanak esan ondoren, eskerrik beroenak ematen dizkiot Lekeitioko Udalari eta alkate jaunari. Eskerrak, baita ere, Lekeitioko Guraso Elkarteari. Eskerrak eta zorionak, azkenik, Lekeitioko herriari, euskal baratzean hain frutu gozo-mardul-umoak eman dituelako.

Itxaropen bizia dut, aurrerakoan ere, orain arte bezala, euskaldun jator izaten iraungo duela herri honek. Bere seme prestu-argi hoién jarraitzaile leiala izango dela beti, alegia. Euskaltzaindiak, bere ahal izate apurrean, hortarako zerbait lagun ahal baleza, bere laguntasun hori emateko prest dela jakin arazi nahi dut, gainera. Horrenbeste egitera beharturik gaude, batez ere Euskaltzaindiaz hain loturik den herri honetan.

Eskerrik asko, bada, eta zorionak lekeitiar guztioi!

EUSEBIO MARIA D. AZKUE GIZON ETA IDAZLE*Eusebio Erkiaga*

Jaunok, andreok:

Euskaltzaindi onek, sortu izan zanetik, ba du alako zeri-kusia Lekeitio gure erri maite onegaz. Ain zuzen, Euskaltzain-buru lehena ta illarteraiño gaiñera, gure errikoseme Azkue apaiza izan genduan, orain omena egiten diogun onen semee-tarik ospatsuena.

Ta Juan Bautista Eguzkitza zana ere, lehen orduko eus-kaltzaiña, emen bizi izan zan luzaro.

Azkue abadeak 87 urte zituan arren, ez zan zaharrez il. Bai ordea, Bilboko ibaiera erori, ta ango ur zikiñak kalte egin-da, zortzi egun geroago. Eguzkitza jauna, zaharregi egin gabe joan zitzaigun, bihotza ta gogoia neke-miñez, euskerarentzat egun illun samarretan bizi giñanean joan ere.

Euskaltzain aundi bion ondorengoek urgazle egin ninduen orain ogeta bat urte, eta geroago, merezi gabe noski, euskal-tzain oso.

Itzaldi onen asierakoak, bitez euskaltzain jaunei ene esker ona agertzeko.

Orobat, gaurko jai eder ontan, alkate jaun eta udalgizonei, erriko Guraso-Alkartasunari, ta labur esan, erritarrei ta eus-kaltzale guztioi, eskerrik asko.

Donostian donosti, gorostian gorosti esan ohi danez, gau-den tokiari, omenduari berari ta erri-jendeari dagokienez, ene jardun au emen ohi dugun euskalkiz esanen dut.

* * *

GIZON ETA OLERKARI

Eusebio Maria Azkue Barrundia ageri da soillik, bateoko idazkunean, eta 1813 gn. urteko aprillaren 13-an jaiotako zala emen, Lekeitio. Ta il bere, ementxe egin zan, gaur ehun urte, berak 60 zituala. Il-agirian 68 urtekoa diño, baiña oker dago.

Gaisoaldiaz, "de accidente perlético" (sic) datza (perlático behar eukean), eta izen luzeagoz agertzen deusku, zera, Eusebio Maria de los Dolores.

Gurasoak, Juan Jose Azkue Zalbidegoitia, Zamudioko seme ta ango mediku izan zana, eta Maria Iñazia Barrundia Atxabal, Lekeitioko alabea. Juan Joseren aita, Arrigorriagakoa izan zan.

Goikokaleko 16 ganean. dogu Eusebio Mariren jaiotetxea, ta antxe, ormeari deutsalara dago gomutarria, 1936 gn. urteko San Pedro bezperan, gerratea baiño ogei egun lehenago ezarri genduan arlandua. Arri orrek orduan, euskeraz zituan berbak; orain gitxiago ditu, ta eurek, gaztelaniaz. Egun aretan kalean bertan berba egitea gertau jatan, eta orain, 37 urte geroago bere, barriri dagokit Azkuetarrak goratutea.

Eusebio Marik, Zamudion emon zituan umealdia ta gazte-zaroa. Mutiko zala, latin eta filosofia ikasi zituan Bilbon, aita frantsiskotarren komentuan, aita Uriarte ospatsua ikaskide izanik. Lehenengo karlistadan, talde onetakoekin ibilli zan; orraitio, ez zan bapere gerrazale. Gerogarrenean, Ferrolera jo eban eta an, Nautika-gaiak zertu ta itsasoak austen ibilli zan, pillotu eta kapitan mailletan. Baiña itsasoari agur egin eta lehorrean lotu zan, eta Bermeon, Mundakan eta azkenez Lekeitioko Nautika-eskola barrian jardun eban, beti irakaslekuntzan.

Gizon eder ta sendoa zan, barru zabal eta gibelean arririk bakoa, jator eta atsegiña. Zalduna zirudian. Anton Truebaren esanez be, ba dakigu begikoa, argia ta itxurakeri bakoa zana. Eta labur esan, umore aundiko gizona. Gogoan izan daigun umorea, umore ona jakiña, ez dala edonoren zera. Ezta urrik emon bere. Umorea bere, zeruko dohaia da, ta ez iñundik iñora be, universalala.

Emazte bi izan zituan. Lehenengoa, Laureana Ozerin izan zan, Txorierrikoa. Lau seme-alaba izan zituen: Alfonso Maria, lehena, eta Mundakan jaiok, Carolina, Conrado Maria eta Sol (1856), geure doña Sol, amaikatxu lekittarren maistrea izanikoa.

Emaztea il jakanean, Eusebio Marik bigarrena artu eban Mundakan, Mari Karmen Aberasturi, artean umerik izan bako

alargun gaztea. Zortzi ume izan zituen: Julia, Aurora Maria ta Jesus Maria, Mundakan: eta emen, Lekeitio jaio zireanak, barriz, Resurrección de Jesús Maria de las Nieves, Maria Luz, Diana Maria, Julia (bigarrenez izen bardiña, lehena il egin zalako) eta Heliodoro Maria Antonio. Orra ba, amabi-seme alaba eder, etxea bete laguneko sendi mamiña. Orraitio, ainbeste izan arren, ez dogu aen aztarrenik gaur dan egunean.

Izentau ditugunotarik, lau ezagutu genduzan: doña Sol, txiki samarra ta baltzerana zan, lenengo emaztearena. Azkue abadea eta Aurora ta Diana, luzeak eta galantak, azal zurikoak.

Argiro dago olerkietan, Eusebio Mariren izkerea emengoa ez zana. Jakiña, umetan eta gaztetxutan Txorierrin bizi izan zan-eta, angozea egokien arentzat. Agergarri ori naikoa izan arren, orrezaz ganera, gure erritar jaun baten lekukotasuna daukagu: don Ramon Etxebarrietak bere "Gomuta-liburuan" idatzia: Eusebio Mariren berbakerea ez zan emengoa; Bilbo ingurukoa zan, soiñukera apartekoaz ta ez emengo taiukoa.

Matematika zeretan guztizkoa ei zan, erdilo egon arren be, problemarik biurrienak zirt-zart garbitzen zituan. Bizimodu onaren zalea zan eta alaia, kontu-kontaria. Zozo eder bat eukan kaiolan Mundakan, eta zozo orreri, euskalberbak be irakatsi eutsazan. An ezezik, emen bere, izan eban nunbait zozo eder ori, emengo esaeran sarri entzuna dogunak dirausku-ta:

"Azkueneko atetan
zozoa dabil kantetan..."

Zozo orrek zer ete ziñoan? Auxe: "Azkueren zozoa naz ni. Uuuuurra pepito".

Zerbait geitu gura genduke olerkariaren alaba Dianaz. Azkue abadeak euskaltzale aundi bat izan eban noizbait bere inguru; erbestean egoana ta ain zuzen, berberak eratorri ebana barrero Euskalerrira. Gizon ori, Diana bere arrebearentzako senargai egokia izan zeitekeala, uste izan eban gure abadeak.

Alemaniko Köln urian egoala, Azkuek, karta askoren artean, 1908 gn. urteko zezeillaren 24-an, bat egin eutsan adiskide orri.

“Adiskide maitea:

Biotza ausi deust oraintxe eldu baiño egin eztaben zure eskutitz onek. Eneukan irasteko gogorik; batetik, azkenengo egin neutsunari jaramonik be egin etzeustalako; bestetik, arrebeagaz ta zugaz jazo jatanagaitik. Biotz-biotzean neukan sartuta anai izan bear genduala”.

Eta nor ete zan gizon ori, Azkue abadeak anaitzat eta bere arreba Dianagaz ezkondua, gura eban ori?

“Kirikiño” zan, Mañariko Ebaristo Bustintza, Manchako Almansatik bere Bizkairatua. Argitugarri da, orraitio, oraintsu besterik irakurri izan dogu-ta, “Kirikiño” mende onen asieran eldu eta biurtu izana zala Euskalerrira, ez lehenago. Ain zuzen be, 1901 gn urteko zezeillaren 26-an be, Almansan egin ebalako abadearentzako karta bat.

Azkue apaizaren karta orren beste ataltxu bi dakarguz ona: “Biotza ausi deustazulako, osatu nai neuke, ta ona zelan. Adolfo Urkijori adiskide usaiñeko eskutitza egiten diardudala eldu jat zurea. Zuretzako au amaitu daidanekoxe, jarraituko deusat besteari, ta antxe esango deusat, eta baita biotz-biotzez eskatu be zutzat, San Franciscan ogibidea, ba daki nor zarean-ta. Andik, ondo jatortzun orduetan etorri zineiz Institutora”.

Eta karta orren gunez, zirautsan:

“Nire arreba Dianagazkoa gertau balitz edo gerta baledi, or nintzake gorik berako bendeziño andi bat emoteko. Indianu, diruz eta urtez atsituriko indianu-ekkontza ori aurrera bada-roazu, bedeinkatuko zaituet, baiña urrundik. Adiskide beti izango gara...”.

Karta orren izaerea baieztu gura izan neban, eta egin-egiñean, “Kirikiño”-ren jaiotza-eunurteburuan, Mañarian eta euren etxean atan be, aren alarguna alboan nebala bazkaldu neban, eta aitatu neutsan ba. Bai, karta ori ez eban gorde Azkuek, bere bidean ezarri baiño. Ondo gogoan eban Basilik, Azkuek “Kirikiño”-ri lotsea emon eutsana, “indianu-ekkontzea” egiteko arriskuan ikusten ebalata.

Abade gureak, esaera argia baizen gogorra jaurti bai, baiña baita berba emona bete be. Eta Almansatik Euskalerriratu ebaniari, lenengo bere aldizkarietan lana emon eutsan, geroago Institutuan irakasle-lagun egin eban, eta azkenez, ogibide geigarria lortu eutsan Montellano meatzetako ofizinan.

Jakingarri dira, ganera, Adolfo Urkijo zaldunari gure abadeak egin eutsan egun bereko karta samurraren atal batzuk. Ona jarraian.

“Ha llegado a mis manos carta de mi amigo y sustituto en el Instituto, el doctor vascófilo Bustinza, académico de la primera camada. Yo me permito hablar como el profeta de Israel, de lo futuro con verbos pretéritos, porque nuestra Academia de la Lengua se hará, y antes de mucho”.

“...este muy ilustrado y despabiladísimo joven, Licenciado en Ciencias con notas brillantísimas obtenidas en Madrid, trabajador vasco de la buena cepa, noblote y honrado hasta lo que cabe...”.

“...me permito pedir a Vd. encarecidamente, y hasta me atrevo a suplicarle haga un esfuerzo por proporcionar a éste hombre en San Francisco una ocupación regularcita. Con ello, no sólo prestará Vd. un buen servicio al país, sino que tendría un buen oficinista. Sin algo así, se iría de nuevo sin duda hacia Albacete... y después no sé se le volveríamos a ver. ¿Y dónde encontraríamos vascófilos, uno solo, de su talla? Y usted sabe perfectamente que no andamos sobrados de personal para la constitución de nuestra futura Academia”.

Eta firma ostekoan, geigarria:

“El secreto, el único secreto de que Bustinza no haya sido aún decentemente colocado, ha sido el de su cortedad, pues a pesar de su no común ilustración y disposición brillante y hablar aun el castellano como no lo hacen en Bilbao la mayoría de los hombres de carrera es, para pedir algún favor, romo de carácter como un pistolo.

Adiós, querido Adolfo”.

OLERTIA TA OLERKARIA

Sakona baizen lilluragarria jakun gaia, auxe. Ezin luza-roan gaur onezaz jardun, eta labur-miñez beharko.

Gizon eta olerkari aitatu dogu lehen, baiña gaur dan egu-nean, ezta zertan banandu bata besteagandik. Ez. Gizona da olerkaria, poeta dalakoa; eta olerkari gizon dalako (ala emakume dalako) da. Ez ditugu beraz, bi; bakar bat baiño.

Olerkari danari, berez datorkio alako goi-arnasa, asmo, intuiziño, begikaldi ala bihozkaidea. Lehenagoko gauzak, jazoerak, lagun urko ta urrunekoak, joanak eta oraingoak: aldiko kezka, burruka, maitetasun eta gurariak; gerorako ames, joera, asmo... zerok guztiok, saldueziña dauan bakartade santuan batu eta josiko ditu, ta bere griñaz ta barruko eragiñez, poema deritxan ederlana eratuko deusku.

Olerkaria, besteentzat bitarteko izango da, agertzaille; sarri askotan, iragarle. Ez orraitio gauzen asmatzaille, erakusle baiño. Mundu onetan agirian egon arren, besteentzat ostendurik edo lainoanean illun samar dabiltzan sentipen eta izaerak erakutsiko deuskuz, eta betiro, ain zuzen, izkuntzaren bidez.

Izpiritu-gauzak eta begien aurreko egoera-izaerak batuko ditu olerkariak. Ez arean bere, arek aiñako ezaguerarik eta minberatasunik beste edozeiñek ez daualako, ez. Bai ostera, poeta deritxanak gauzak argiago ta zoragarriago esateko, berzko dohaia daukalako baiño.

Filosofuak zehatz esan daroa esatekoa, baiña otz samar. Olerkariak, barriz, aitatu, burutaratu baiña bero-giroz, sentipenez, garretan bihotza, joranez arimea. Norbaitek esana da, olerkariak iñork itandu bako zeren erantzuna emoten deuskula. Eta olantxe ez ete da? Kantau gura dogunean, zer kantauko dogu? Barrua zabaldu ala miñak arinduteko, zer abestuko dogu? Poeta batek emon deuskun eskatubako erantzuna: poema, kanta, abestia. Zer kantauko leukee gazteek, umeek, erriek, olerkaririk ez baldin balitz, eta izan ez baldin balitz?

Makiñeri ta kimika-mundu barri onetan Olertia behin be-

tiko galduko ez ete dan, itandu izan dabe. Baita zera be! Poesia, mundua mundu deiño izango da; bizitzea ta eriotzea direno.

Poesia, maitetasuna dan ezkeru, ta beste orrenbeste erlegiñoia, jakitunek, irutarik bira doan bardinpena emon deuskue, zera,

erlegiñoia = maitetasuna = poesia.

Eta esanak esan, askorentzat erlegiñoia bera be, poesia besterik ez da. Ta olertia, sortzea baldin bada, gure Jaunak orixe egin daroa guregan, sortu ta sortu eten bage. Orrelan, eguneroko poesia, bizia berbera ta misterio betea, antz-antzeko ditugu. Ta izan bere, zer dogu gure bizitzea, gure izate osoa, eskutapen utsa besterik? Ulertueziña dogun amaibako poesia baiño? Beti misterio ta dana misterio.

Olertia bestalde, ez da kanpoko musika soilla. Barrutikoa da. Arimearen dinamika ta eragiña, izpirituaren dardare ta indarra, ibillia, kemena, goratasuna ta goragurea. Ez da poetarik aundiena lan luzeak egiten dituana.

Poeta bat ez da frutua emoten dauan arbolea lako; ezta beti kantu bardiña jotzen dauan txoriaren antzekoa bere. Mundukoa izan behar dau, bere aldikoa, bere lurrekoa ta arokoa, inguruan jazoten danaren barri jakin behar dauana. Ta bere sentipena ez gorde ta ez saldu, agertu egin behar dauana, lagun urkoentzat argi ta itxaropen-emoille izan dedin.

Erantzupena dau, ta ez urria poeta batek, Jaunaren aurrean eta gizartearen aurrean. Eta ain zuzen orretxegaitik, bere lana zintzoa ta arteza izan bedi, ez zurikerizkoa, ez guzurrezkoa.

Lekukotasuna emotea dagokio, testigantza ziurra, ta orretan datza bere mezua, agerpena.

OLERKARIAREN GAIK

Ona ta txarra, motza ta ederra, alai ta mingarria agertzea, zuzena azaldu ta okerra salatzea da aren zeregiña.

Olerkariak esan daiana, ostera, ez dau barriketa utsean esango. Iru-lau bertsoan egoki azaldu leiana, ez dau zertan berrogei bertsoan zabaldu.

Olertia iñoiz, minorien janari-edana zan, burulana, adimen-emoi utsa. Irudi zoroak, esaera egosgogorak, sarri askotan bizitza-usaiñik bakoak, eguneroko gertaeraz urrun, neurri estuetan adimen-joko zorrotzak esatea. Baiña neoklasiku otx zireanen aurka, zorionen batean, alako indar ta oldarrez agertu zirean erromantiku azkatasun ederraren zale aek, jo ta bota zituen arako bide estuegiak. Oraingoan, eta ori ondo, olertituntza izkera argiaz, esan-modu errezez egin daroe, gurariak azaleratu ta alako sentimentu, larrimiña ta urduritasuna sortu-erazoaz. Eta guzti ori —ori guztia idatzi daroe norbaitzuek, demostrativu dalakoari dagokion tokia kenduaz— eta guzti ori, diñogu, eder-ikutuaz txukundua. Itzak premiñazko ditu, ez ostera metaforak, irudi ugariak, mehe, laiñotusak. Neurtitzak bere, ez ditu beti noraezeko. Neurri askatu, bertso zuri eta jaragiñak darabillez eskuarki, eta iñoiz, prosan bertan bere, poesia jori ta aberatsa idoro giñei.

Lehenago bere erdiagertu arren, barriren barri erakutsi izan deuskue, arako parnasista ta simbolisten ondoren, Gizarte-olertia deritxan mueta ori, progresista maillako olertia. Eta ganera, larrimiñez betea dauan joera neketsua, angor, burruka ta bizieziña edo. Behar bada, etorkizunaz daukan geroazko ardua larregia, ezerez uts bihurtzeko bildurra, siñismenaren premiña zulagarria, ala siñismenik barik izan gurea, baiña egoneziñaren aundiz.

Oraingo poesiak geienbat, ez dau odeietan galdurik ibilli gura. Orraitio, gizon-usain eta emakume-arnasea, aragi-ikutua, azal-azur eta odol daitekean poesigaia, bizi-dardarez betea, eguneroko neke, izerdi, lillura ta ametsaren lorratza daukana.

Beti iraungo dau poesiak.

Olerkariak ez dira galduko, ez amaituko.

Oraiñarte lez, entzun eta artuko ditue misterio-dei isil, mehe, sorgiñak, eta txukun dotore eskeiñiko deutsez erritarrei, munduari.

Ez da gaur poeta minorizalerik. Maiorizale bihurtu dira, eta zorionetan dabil gizadia ta mundua.

Jakin daigun behin ta betiko, olerkaria ez dabillela geienbat, bere izatea bakarraren alde. Munduari eskeintzen deutzaz bere intziri, kezka ta gurariak. Bakotxa bere erriari ta berbe-teari emoten deutzaz ederlan bezela, eta betiko emon bere. Olerkaria bera ilgo da; il egingo da gizon dalako, eta izan leiteke aren izena illunetan lotzea, bere.

Baiña poeta baten lana, ona baldin bada, zintzoa baldin bada, or geratuko da mendez-mende. Ta erri bakotzeko literaturan, urrengorik urrengo, gizaldiz gizaldi, balaunaldi barriak erakutsiko ditue bertso ta kanta zaharrak, arro-arro erakutsi bere, erri-ondasun estimagarri bailirean.

Zer da poesi errikoia, olerti zaharra, ain maitagarri etsia emen eta edonun? Kanta eder, alai, zoragarri, nekatsu ta un-kigarri guzti orreek, erriak gorde ditu; baiña ez ditu, ez zituan erriak asmatu ta sortu; poeten lanak dira, olerkari zaharrak asmatu bertsuak eta gero, urteak urte, errikoi bihurtu direanak.

Olerkariak bere bertsuen bitartez, gizona arako Paradisu galdurantza eroan gura leuke barriro. Munduko ta bizitzako edozer da olertikuntzarako gai.

Orraitio, sarri askotan olerkariak ez daki egite-orduan asmoa ala berbak, aria ala irudiak, neurria ala zabaltasuna, itzak ala ritmua bera izango dituen lehenen ta behiñen, arako arima-irakiñaldia jatorkonean.

Poeta onak, samurbera dalako, arako bakartade-jardun eziñesan orretan nekea izan daroa, samiña izaten dau, miñar-tzen dau.

Amak umea egitean lez, olerkariak be, sorketan umegintza-miñak ditu zelanbait beragan. Eta gero, ama barria pozez geratzen danean, poeta minberatsua oster, geienik ez da nasai eta atsegin osoz lotzen; eta zergaitik? Begira: ames-egin ebana, senti-izandakoa, nai baizen argi, gura eban aiña samur, fin eta eder jaio ez dalako.

Baiña esanak esan, olerkaria sortzenekeak artzeko, barriro be, gertu izango da.

Orretxegaitik, poeta batek bere lanean diarduanean dauka sentimentu izugarria ta minberatasuna. Orduantxe bizi da irakiten, eziñegonez, artega ta geraka. Eta idatzi ondoren, ostera, letrak illak dira beretzat, papera otza, poema amaitubarria erdi-illotz, baldin bere ingurukoek artu, ulertu, erabilli ta besar-katzen ez badeutsae.

Olerkariak, erri-jendearentzat lan egiten daualako, ez beretzat soillik, barruko kezka ta indarra gordin eta gori agertu eta emon egiten ditu. Umeak lez, jakintsuak lez, gauzekin arri-tuteko ahalmena daualako, eta umeak lez, egia esaten dakialako.

Ez dau etsiko poeta batek. Ez dau bere lana eten eta bertan behera isilduko. Ez da iñoiz zahar; beti da gazte. Ta miñaroa ta illunaldia, adore ta kemen barriez garaituko ditu, berbere aberrian iraun ala erbeste garratzean, errimiñez baterik, estu ta premiña gorrian bizi.

Bere erreminta bakarra, izkuntzea dau. Eta beraz, irudigilleak bere gaia, ala ontzigilleak bere buztinea eskuartean darabilen antzera, olerkariak, arean bere, dagokion izkera ta berbetea sakon eta artez jakiteko alabeharra dau. Unamunok berak esana ei da: "Olerkaria zenbat eta bere errikoago ta aldikoago izan, edonungoago ta edonoizkoago dateke. Ta ezin poeta aundia izan, darabilen izkuntza ori, umetatik jakin ez baldin badau".

* * *

EUSEBIO MARIEN NEURTITZAK

Euskeraz olertigintzan lagun eskas susmetan ebalako, tamalez egon ohi zan Eusebio Mari; eta berak beretara, gogotsu ekin eutsan. Epika-sailleko narrativa ta jolasgarri direan neurtitzak ditu ugarien.

Batzuetan olerkia asi ta amaitu, barruko ibillera jasoaz egin daroa. Beste batzuetan, asmo ta indarra makaltzenago nabari giñeioz. Ez dirudi bere buruaz kritika estuegirik izan ebanik, eta bai egindakoa, egoan egoanean lagaten ebal.

“Parnasorako bidea” deritxa semeak aitaren lanez argitara eban liburuari. Dakigunez, Txorierriko izkerea da or nagusi; itsasaldeko zerbait noizean behin, eta semeak, abade aundi gu-reak, eta ez dogu onetan zalantzarik, an or emen, egiñiko gar-bimiñezko ikututxuak. Izkera-ikaste lan bitxi bakan ori euskal-tzain laguntzaille batek asirik dau, eta bego aren esku azkarren-tan, ain zuzen, txorierritarra da-ta.

Kritiku azkar batek fabulagillea deritxa Eusebio Mari gureari. Beste batek, koplagille. Urrengoak, olerkari errikoitzat jo dau. Esan dogunez, Aita Uriarte gazterik ezagutu eta arrez-kero, ta batez bere biok an Bermeon egon zirean urteetan, adiskide aundi zireanez, fraille orren eritxiz bere, aldi aretako poeta euskaldunetan onentzakotzat jo eban. Eta izan be, Biz-kaian bere sasoiari, alakoxea dirudi, guztizkoa.

Jazoera ta kontaketa saillekoak ditugu aren lanik ugari. Beraz, alkarbidezko ta komunikaziño-olertia izan zan aren jar-dun bedegarrena. Gizarte-ikutuko pasarteak ditu noiztik noi-zera. Labur esan, Eusebio Mariren poeta-joerea ta griñea, liri-karako baiño zirikarako izan zan leratsuagoa. Neoklasiku kutsua ekarren barruan, eta beraz, neurri ta taiua arduraz zaintzen zituan geienbat. Izkera argi ta ulerterreza beti, iñoizka irudi politak bere, erraldatzen ditu. Orduko bertso gilleen antzera, batzuetan itzen ordena jatorra aldatu ta esanaldia bihurritu egin ohi dau.

Jo daigun aren liburura.

Elizako kantuak bere ba ditu; “Dies irae” euskeraz jarria, zabalkiro osterari, eta ain zuzen, Luis Luziano Bonaparte prin-tze frantsesarentzat berariz egiña. “Ave Maris Stella” be, eus-keraz jarria. Pekatari bat, Amar aginduak, Andra Mariari maiatzean eta bere Sorreran, eta Gabon kantak. Norbaiten susmoz, kanta azken oneen doiñua, Juan Blas Altunak ezarria ete dan; ezin osterari, gaur beintzat, zalantza au zuritu.

Lirika arloan, bi edo iru, lan txukunak ditu, bihotzondo samurraren ta minberatsuaren agergarri.

Maitemiñezkoen artean, "Elisa" izenekoa. Entzun ahapaldi batzuek.

"Eztakit zer dan, neure maitea,
neure aspaldiko bizia;
koipea sutan urtuten danez
urtu *iat* gorputz guztia.
Gorputz zuzena, gabi-ardatza lez
dauko, ta bere garria
eraztun batek artuko leuke,
orratz batek lez aria.

Bere ule ederra, seda biguna
ta baltza, erroia lakoa;
ta bekokia zuri ta leuna,
izurrunerik bakoa.

Ugarte baten zeuk nai badozu
atsegin utsen tokia,
zeru-zati bat ekarriko dot
eta biontzat gloria.

Ezin neinte ni zu barik bizi
eta au da egia ziurra;
zeu zara, Elisa, neure arimea
eta zu barik ni ... lurra.

Azkenean dirautsa:

Batu gaitezen beti betiko,
Elisa neure kutuna,
neure atsekabak amaituteko
lastertu daigun eguna.

Sail onetan beste lan bat, gutzizkoa, eder-kutsuz ornidua,
"Maitetasun aundia" deritxana. Ona emen bertso bi:

Biotz bakar bat daukat
ta mila banituz,
milak, neure maitea,
emongo neuskezuz;
eutsi milak langoa
bat, maite neurea,
eta neurean ordez
ekazu zeurea.

Zeu barik ezteust ezek
gogoa betetan,
orduak gogamenak
eztagoz ezetan;
bakar bakarrik nago
zeu barik munduan,
Afrikako ondarretan
letoa moduan.

Azken-bertsoan, zoragarriri dirausku benetako maitetasunaren indarra:

Ilten banaiz, maitea,
bizi zareala,
uste dot Jaungoikoak
itxiko deustala
zeure bornuan beti
munduan ibilten,
bada ezta inoiz gogoa
maiteantzat ilten.

Ba dau beste lan bat, ameskoia, poesitsua, ta gizarte-ikutua daukana. "Gaba" dau izena olerki sentikor onek. Ona atal batzuk:

Betor illuna laster
Ama loarena,
zeruko baltasamua
pena guztiena;
datorrela beragaz
gure artera loa,
zerututen mundu bat
erruki bakoa.

Ohar zelako itza darabilen, "zerutu" = mundua zerutu, zeru bihurtu.

Munduan beti dago
gizona amesetan,
gabaz zorakerian
ta egunez benetan.

Orra or gorago adierazo dogun Poesiaren guna, amesetan egunez, amesetan gabaz, beti amesetan.

Betor mundura loa
eta amets zoroak:
bizitza nekatuen
bitarte gozoak.

Betor gaba, ta orduan
pobre ta eukitsuak
loan izango dira
bardinak bitzuak.

Eta auki lei pobreak
loa gozoago,
izanarren bere oia
askoz gogorrago..

Eta Lirika utsezko saila utzi, ta goiazan aren sail zabalenera: Zirikara, zirika betera. Iraizean aitaturko ditugu lanik ugari eta azkenerantz, obeagoak astirotxuago aztertuko.

Gizartekeria ta gizontasuna. Gizon bik izketan diardue, bata okerra da ta lagunik bakoa, eta beste barriz, itsua.

Astoak arrantza. Alako batean diño: “Gizon askotxuk / isilik dirudie / kadera bikoak / berbaz asten badira / lau kaderakoak”.

Enbasuko neskatillen kantak. Ondo ezaguna zan gure kaian kanta au, eta erri osoan bere, sarri bai sarri kantau izan genduan gure gaztezarroan bere: “Aro ona dago, kairantz goiazan / kanpuan dabil iparra / gaurkoa da bai itsasaldia / eztago taiua txarra. / Otzaratxu bat / Otzaratxu bi / arraiña dator / portura beti...”.

Baserritarren erromeria. Zirikaria benetan. Ataltxu bat edo beste: “Paskoetatik negura artean / gazteak dagoz zozorik / udaegunetan inok eztauko / santu izateko gogorik. / Udabarriak etorrerea / zarrentzat dauko larria / irunsi ezinik euren alaben / iantzi barrien neurria...”.

Edarian otsoa. Eztena ezin agiriago darabil. “Gauza guztiak egin ebazan / Jaunak ederrak eta aundiak / eztira baiña berak egiñak / munduko gizon ordiak”.

Baserritarren jai-domeketako batzarrak. Ariña ta akuluduna dau. Illuntzean, lau baserritar agertzen deuskuz tabernan, musean eta atertu barik edanean. Azkenean... “kontuak ordainduta / guztiak berbetan / erdi oker erdi zuzen / doaz ilunetan”.

Ezkonduteko, negua.

Gabon afari bat.

Gastelugatxera promesa.

Loba besoetako.

Ezkontzak baserrian.

Gizon bakartsua.

Zelo batzuk: ez dira gora aundiko lanak, baiña ba dau bako-
txak bere zer berezia.

Arrantzaleen kantea. Alako ikutu atsegiña dauka lan onek.

Santo Domingo ta Espaiña. Ez da gar andikoa, baiña fante-
siazkoa bai. Ikus daigun pasarte onetan: "Lutxanako zu-
bitik / Deusto bitartean / batzar bat ikusi dot / Nereiden
artean. / Ibaizabalgo ninfa / euskaldun maiteak / eta le-
nago legez / gaur adiskideak".

Eta gerotxuago diño:

"Gaulo saioi labanak / il dabe Amerika".

Eta ingeles en kontra gogor diardu, espaiñolen aldeko itzak
geitzen ditu, jakiña.

Pio IX ta Napoleon III. Lan onetan, frantsesen aurka darabil
bere sua. Baiña fedearen garaipenaz uste sendoa dau oler-
kariak, azkenik.

Castroko abantariei eta Castroko arrantzari. Poematxu biotan
zirikadea guraiña dauka, kai aretako itsastarrentzat, or-
duko estropadak zireala-ta. Aen aurrez-aur, Bizkaiko itsas-
gizonak jarten ditu:

"Emen dagoz Bermeo / mutil abilakaz / eta Ondarroa an-
dia / arrantzaleakaz. / Emen da Lekeitio / leorrez ta itsa-
soz / bardinik eztaukana / bere alboan inos".

Behar bada, arrokeriz beteriko esana da, baiña gure oler-
kariari bere, atsegin jakana, orixe bai.

Ezkonduteko asmoa ta gogoia, Anton Julian, Mundakako ema-
kumeak eta Mediku bi Santu guztien gabea, laurok jola-
serako bizarrez egiñak ditu, geienbat.

Sur bateri. Gaztelaniazko "Erase un hombre" edo olako zer-
baiten asmotua da, baiña bere erara darabil lan arin au,
eta gatzaz eta taiuaz, aitatugarri da.

Gudua, gosea ta izurria. Andikiakaitik dira beti gerrateak,
diño. Baita alperrakaitik bere. Luze samarra da, 44 aha-
paldi ditu.

Munduko zerua. Ba ete dakizue zein dan? Ezkontza ona, ta beraz, emazte ona artzea.

Zugazti barriko ekarriak. Madarikatu daroa gizonen odol-egarria. Gosea ugari baiña maitetasuna, urri. Filantropo izeneko pobregilleeri, lepo betena emoten deutse. Beste batzuen kontra be, ezta isilduko. "Zeinbat botikariok / diruen pozera / daroe eriotzea / nesken zabelera". / Orduan bere, antza, ba ziran gaurko "Anti" orreen ideko zerak.

Idiak eta burdia. Zuzenzale agertzen jaku egillea: "Jupiter jauna zan urte askotan / mundu guztian alkate / eta gaur bere bera lakoak / topetan errez litzate...".

Eta ganeratzen dau: "Izanagaitik iaun nagosia / ezeukan begia zurra / eta egitzat artuten eban / begiratuta, gu-zurra".

Aldia. Ona emen buru-lana, irakasle antzera egiña. Urrundik bada be, geroagoko "Lizardi"-ren "behera-beharra" kerrua susmau dogu.

Gizon zorigaiztokoa. Lorratza ta grafismu zorrotza daukaz lan onetan zoritxarreko gizona argi ta garbi agertu-guraz. "Edan neban titia / bular bakarreti / eta ez bertati bere / nai nebana beti. / Urte erdi igarota / eneban lez iaten / ondo sartuko nintzan / orraztoki baten".

Geroago eskolako lorrak azalduko ditu, maisu gaizto borrerua eta abar. Urrengo, auska ta burrukak, arrika jardute eta ukabilkak. Geroago, dantzari egin zan, baiña iztarra atara eban. Jokorako griñaz asi zan eta, orra, soiñekoak eurak bere, guztiak jokoan galdu zituan. Neska bi maite izan, eta biok ez jakoz ba, iñogaz ezkondu? Azkenean, fraille sartu zan; baiña gobernuak komentu sarratu eta... or konpon, eriotzarako gertu dakusgu gizontxua. Itxaropenez ta fede biziz, ostera.

Emakumeen sendotasuna. Zirikaria, egundo bada! Senarra, noiz ilgo dago, ohean luze. Ta emaztea jagita eta bizkor, baiña gaisoaren irudira, alameniaika ta erostaz, eriotza-eske

Eta onetan, Eriotzea berbera agertzen jako —Balbea gure elelderreko zeretan—, eta ba dirautsa emakume azal-min-duari: “Nor kenduko mundutik?”. Eta gure andra sendoak, izu-lauorri egoanak, erantzuna: “Baldin nai ezpadozu / ioan lagun barik / neure senar maitea / dago or il gurarik”. Baiña, asierako ahapaldian Eusebio Marik sekulako argibidea damosku: “Salomon erregea / gizon iakintsua / andrak gaiti aurkitu zan / galdurik burua; / gazteak eta ederrak / ebazan laztanak / zuri, baltz eta gorri / ta asko baltzeranak. / Eztau emakumeak / Salomonek diño / gutziz maite gizonik / izan oraindiño...”.

Gazteen batzarrak. Alaia da, irritsua; moralista diardu, eta alan be, entzun: “Neska-mutilak ibiltan dira / gaubean isil-ostuka / eskuetatik alkar artuta / amodioan burruka. / Eztot na, ba dot nai / neskeak dino bai / noizean beinean mosuka. / Gauela baten dagozanean / oilarrak kantau ezkerro / udabarrian txoriak legez / iente gaztea da bero / Ezta alan, bada alan, / gaztea gaubelan / atsuak iges ta gero...”.

Ardi saltokaria. Zorionez, ez dago orain ardirik; lan au, ostera, barreikarria da, ariña, pozgarria. Atsoak eta ardiak darabilen burruka eten bakoa azaltzen dau. Iturriagaren “Atsoa ta arkakusoa”z erkatu leiteke. Azalpen labur eta argia: “Gastaiña kolorea / musturra zorrotza / anak luzeak eta / arpegia motsa...”

Mogel eta Txaraka. Ikaragarritzko satiraz josia dau lan au. Eskribaurik ezin eban ikusi. Markiñetxebarriko senar-emazte bik alaba ederra ezkondu eben erriko zaldunagaz. Gizon au, orraitino, gatx zakar batek jo eta ohera bota eban. Eta Mogel abadea ta Txaraka eskribaua etor eitezala eskatu eban. Eldu dira gizonok, eta gaisoaren inguru dagoz, zer ikusiko ta zer entzungo. Gaisoak, bestela baitakoan, Jaungoikoaz berbetan diardu, albokoei jaramon egiteke. Entzun deiogun gaisoari:

“Ni, gorako zarra naiz / berako gaztea / ta etxat gogora-

tuten / erdiko nastea. / On bat bear badozu / santua la-
koa / ... or dago Mogel jauna / bana banakoa. / Txar
bat gura badozu / eroan bultzaka / ez inon billa ibili / or
dago Txaraka. / Baldin izango bada / bien bitartean / or
daukazuz ugari / atso-agura artean. / Oindino ezta galdu /
nire adorea / iru urtean birritan / emon dot semea.

“Mogel eta Txaraka / egozan entzuten / zer egoan gais-
duna / Jaunari eskatuten / ta Mogelek edurra / baino
zuriago / esan eban; gizon au / zoratuta dago. / Iges eben
etxerik / iantzita kapelak / bildurragaz nastauta / buru
ta sabelak...”.

“Entzun eutsan lez baina / Iaunak eskaria / sendotu eta
gorde eban / luzaro bizia: / Au zan gizon arteza / biurrik
bakoa / Bizkaitar euskalduna / ta Markinakoa”.

Andra ordia. Gogor joten dau lan onetan emakumeen seta
onen kontra. Oraingoan ez da zirikea, agirakea baiño:
“Andrea da barautan / berba gurea / baina ordirik ba-
dago / itusurea; / barre gangarrak / daukez zantarrak /
ta noizik beinean / zoro-negarrak. / Eskutetan dau gero /
gelan pitxarra / eta bere barruan / matsen negarra; / sarri
izaten da / oean egarri / ta eukiten dau mosuan / pitxarra
sarri.

“Puzkor begiak eta / bekoki illuna / dirudi bost gizonen /
andra alarguna; / daukaz begiak / itzal argiak / eta laster
ilteko / marka guztiak...”.

Alperrak. Zolia ta garratza da; txibitea ta idizilla darabiltz es-
kuetan, eta zigortzat erabilli bere. Soldautza ta gerrateen
kontra diardu. Lan au bere, gizartegai-ikutuz egiña dau.
Alde batetik alperrak, eta bestetik, lan egin gura ta lanik
bakoak agertzen deuskuz. Gizarteko zuzenzale dogu, beraz,
orain eun eta akats urte. Ikus: “ondo ian, bardin edan /
eta gauza ederrak / bearrik egin barik dituez alperrak. /
Zintzoak iaten dabe / bedar ta lastoa / zintzoa beti izan
da / alperren astoa.

“Baiña libre edo lotuta / dagoan lekuan / zintzoa baiño obeto / bizi da munduan; / gaur alperra izateko / eztago lotsarik / gizaldiak eztauko / bizimodu obarik.

“Asko dagoz alperrak / eztirudiela / gizon onen izena / osturik daukela / asko dagoz geldirik / bearrik bakoak / onek eztira alperrak / ezpada zintzoak.

“Baita ba dagoz asko / alper eskekoak / batzen iatorkuzanak / ezkur etxeakoak / onek basaurdak legez / erri guztietan / arto-gariak daukez / inon soloetan”.

Ezkontza bat, beste asko legez. Ziritsua da, neska ezkongureen aurka. Senarra bai senarra, aen guraria. Eta orra ba, senarra lortu; ostera, alper galanta egokitu.

Ioane Bekoerrotako ta Kontze Ganburuko. Auxe da Eusebio Mariren jazokun-ipuiñik luzeena; 80 ahapaldi ditu zortziko txikietan, beti ohi dauan egituraz zertua, puntu biko eta gero beste puntu biko. Mutillaren taiua erakusteko:

“Adonis lango ederra
ta guztiz isila,
alboerri guztian
lenengo mutila.”

Eta bestalde, neskatillearen taiua:

“Kontze Ganburutarra
Markaidako argia,
ogei urte lenago
mundura etorria.
Eun orriko larrosa
usain gozokoa,
Kupidon arnaseak,
ukutu bakoa.”

Ameriketako bere osaba zaharrak Kontze eder au emazteztat gura eban. Neskatileak ezetz eta ezetz. Aita-osabak ostera, bihurri samar, preso artu eben Kontze, etxea kartzela ebala. Gau batean orraitio, Bekoerrotak mutil maiteminduak, baserriko alaba ederra leioan zehar ostu, ta Bilbora daroa; Bizkaiko Jaunordearen emaztearengana eroan bere. Eta agurak estu artu zituan Jaunordeak, eta azkenez,

buru makur, baietzaz lotu zirean gazteak ezkontzeko. Osaba zaharra, zeluz eta bekathez ezin bizi, ta il egin zan. Eta orduan; "Txilin soinua izan zan/ta gori gorria/aberatsena lege/ luze ta zolia./Sarri errezetan eusten/il zan aideari/edo egia esateko / bere diruari. / Eta etzan igaroten / esan barik, gaba: / euki izan baleuz Kontzek / bederatzi osaba!".

Zalduna ta damea. Au be, kontu luzea da. Bost atal ditu eta 70 ahapaldi, neurri bardingadunak. Erriko neska eder, asierako lagunak: "Bata zan Maria ta / bestea Pepita / izar bi zerukoak / mundura iatsita".

Geitu daigun, erri aretara beste "Adonis" bat eldu zala, botikario barria bera, izenez don Juan de Bragas. Eta Mariaren ondorik asi zan gazte bero au. Gerotxuago, or dakusguz biok polito konponduta:

"Bata besteari besoa artuta
kapa barruan biak ostuta
ebilzan Bragas ta Maria,
ianda aparia.

Eldu zanean udagoiena
beti izentauta biak eukena
ezkonduteko: ioan zan Bragas
isilik igaz."

Eta illuntze batez, Mari gaisoa larri, Pepitari esaten ausartu zan:

"Gonea eukala labur aurret
baiña ez atzeta."

Alan bere, gertatuak gertatu, Mari ta Juan alkarregaz ezkondu zirean, abade jaunaren ardurea ta isia bitarteko ziralarik.

Pedro Bentura ta Ana Manuela. Olerki onetan, ganezka egin eutsan irudimenak gure gizonari, ta lar amesezko agertu gura izan deusku, ainbesteko ez dana. Asiera polita dauka, ta egilleak, nunbaite be, barruan izandako egoerea azaltzen dau: "Goletatxu bat etorri da gaur / gatzez ta orioz be-

terik / eta etxetan ezta gelditu / iñor zarrrik ez gazterik. / Aita etorri iat, ama bere bai / ta zu ez, neure laztana / beti betiko munduan lagun / izango zaitudazana”.

Eta amaiera aldean, dirausku: Baina euskaldunak bein berbatuak / biotza eztogu gurea / eta itxaroten iagot Bermeon / Ana Manuela neurea”.

Antxinarik ona. Lehengo aldietara joan jaku oraingo onetan olerkari gurea. Aspaldiko arako Padurako burrukeaz diardu.

“Ordukoak zirean / zintzo Bizkaitarrak / inok goitu ez ebazan / munduan bakarrak. / Bizkaian iaio ta azi / euskaldunak danak / euren legeakaitik / ilgo zireanak”.

Arrezkero izan zirean aldakuntzei buruz agiraka diño: “Parisen ernetan da / moda bat astean / sustraiak dituzana / laster gure artean. / A la frantsesa berba / a la frantsesa ian / a la frantsesa iantzi / a la frantsesa edan. / Euskalduna gorputza / frantsesa arimea / au da len esa dodan / gure mazkarea”.

Urrengo, ingelesaren aurka egiten dau: “Gutziz azpiratuta / ingelesak gaukaz / geuri egiten deuskuzan, zitalkeriakaz...”.

“Ezta gurasoak lez / oraingo gizona / munduak bira egin dau / antxinarik ona”.

Deungak. Lan onetan be, barriren barri ekingo deutsa ingelesaren kontra. Aren eretxiz ingelesak lapur aundi batzuk dira. Frantsesen aurka bere esango ditu berba gogorrek, eta, ostera, Aita Santuaren alde.

Medikua ta gaisoa. Ez zituan gozaro artzen medikuak bere, aita zer orretakoa izan eban arren. Alaia, zorrotza, azken polita emoten deutsa.

“Dama gazte ta eder bat / egoan gaisorik / inok ezekiala / noizik eta norik. / Dameak ondo ekian / bere gatxen barri / baiña Mediku jaunak / ez eban / igarri... Esan eutsan goiz baten / lotsaz gorriturik / etzala beretzako / bear Medikurik, / ez Botikariorik / bazan agurea: / bere

gaisoa zala / ezkondu gurea. / Gurasoen aurrean / surrari eraginez / berrogei berba esanda / Griegu ta Latinez / emon eban Galenok / bere epai aundia: / Gaisoak ian eiala / ezteguko ogia. / Gurasoak entzun ta / egin eben: Ju Ju / gaisorik dagoala / ezin lei ezkondu. / Dameak esan eban / "Nai Ju Ju nai Ja Ja / Medikuen esana / bete egin bear da".

Urtea. Irakaslearen lana da, neoklasiku taiura, urtearen biraldia agertzea. Urtea... "ikusit dabenak sarri / belauna eukiten dau larri / ikuste labur / lepoa makur / gelditu barik eskua / eta tximirrik mosua".

Aria, Zezena, Polux eta Castor, Bikotzak, Karramaru pikuduna, Txakurra, Leoia, Birgiñea, Balantzea, Eskorpio, Auntza, Arrain bi...

Apolo ta Musak. Lan onetan bere, irakasle-ereduz ekin deutsa: Apoloren bederatzi arrebak, Musak, irunako ahapaldi egokietan erakusten ditu. Kalioppe, poetena; Clio, historiarena; Erato, lirikoena; flautadun Euterpe, musikariena; Melpomene, tragediarena; Polimia, berbaldien neurrigillea; Talia, komedigilleak ortxe egia guztiak; Terpsicore, dantzarien musa; eta Urania, eguraldi igarle. Neoklasiku bete-beteko jarduna. Baiña, eta mitologia eta mitoak gaur orraitio? Orra, ba; zaharrak urrunduerazo-ala, gizonak, gizonaren seme dalako, barri-barriak sortu ohi ditu.

Bertsolari edo Koblakaria. Moralista ta irakasle agiri jaku. Asieran dauka arako gora-dei gartsua. Entzun:

"Erdu zerura, koblakaria / goiazan biok batera / au baiño ohea beste mundu bat / an goian bilatutera". Eta urrengo bertso oneek damoskue poeta azkarraren asmo nagusia: "Gizon andia da emen urrea / ta ezereza, kobrea / trumoi sikua jakituria / daukana bada pobrea. / Egia biloiz iantzi bakoak / iges dau gaur gizarteti. / Erdu; goiazan bertsolaria / bera ioan dan bideti. / An ezta egongo biotz sikurik / ez deunga okerrik nagusi / an ezingo da inor galtzeko / guzur lege bat erosi".

Buenos Airesen euskaldunak. Atsekabe ugari, ziur asko, euskaldun erbesteratuak. Izan be, erbesteko aberastasunak ez dira edonorentzat, aberrikoak bertakoak bere, ez direan añaan. Orregaitik olerkariak argiro esango deusku: “Etzaitte urrun ioan / amen magaleti...”. Eta amaz diarduala, entzun benetan, ahapaldi oso auxe:

“Ama langorik inor / eztago lagunik / geure neke andietan / aituten deuskunik; / edozein aiden orde / dagoz makina bat / baina mundu guztian / Ama, bakarrik bat”.

Andra baten adiskideak. Lan barragarri au, satira itzela da, gizon... zertuarena. Ahamena lortzeko, gustu artzeko, oso-osorik irakurri behar izango litzateke.

Bardintasuna. Joan dan mende azkenetara eldu orduko, bardintasunaren zerak eta esanak aintzat artu zituan olerkari gureak. Gizarte-giro neurtitzak ditugu, orain 120 urte idatzia, eta euskeraz idatzia ain zuzen. Gizonak, bardintasunaz amesak ames egin daroaz; Eusebio Mariak, orraitio, ez dau siniste aundirik batasunbide orretaz frutu jatorrik lortuteko. Baiña... ori gora behera, bertan goxo egiterik ez leuke gura: “Ezkaitez an gelditu / gure alegiñean / ta artu daiguzan lurak / danak bardinean; / baina urte bete barru / eztago dudarik / lagun asko egongo da / gizelan bat barik...”.

Goizaldeko loa. Astuna ta nagia ei da gabeko loa. Goizaldekoa, barriz, laburra baiña gozoa. Bihotzondo samur bigun, bertso gozabera ta baketsu. Zoritxarrekoa da, arean bere, goizaldeko loa egiteko aukerarik ez daukana, eta orregaitik ezin zorionik izan, ezin atsegiñik jadetsi. Eta dohakabe orreen kordea, luzea da. Ikus: goizaldeko purgadunak, zorrez beterik bizi direanak, arrantzale goiztarrak, pobre eta goseak, albako mezatara aho zabalik datozenak, agura siku itzarzaleak, goiztarrak, otseiñak eta menpekoak, barkartadean negarrez bizi direanak. Entzun bertso bi:

“Infernura lenengo / ioan zan gizona / etzan izan goize-

tan / beti login ona: / Abel ilteko azurra / ustelduta astoa / topau eban galduta / ...goizaldeko loa.

“Egin nai eztabenak / goizaldean lorik / eztauko zerurako / gaisoak gogorik / eztabelako ikasi / dala zerukoa / munduan egon arren / goizaldeko loa”.

Egiaren ispilua. Eun eta geiago urte dituen bertsuoi gaurkota-suna darioe. “Abadea da gaurko egunean / gizon guztien morroia / bere buruan darabilena / martiriaren koroia”. Ispilu aurrean ainbat lagun ezarten dau. Ikus daiguzan Eusebio Marik ezagutu zituan gizon bihurri muetak: Osagille zoroak, letradu belarri zuhur baiña diruagana itsuak; alkateen auspo direan sekretarioak, maisu mundutarrak, arotz, iostun, narru-dendari ta zapatarriak; tabernetan saltzen dituen katuak (tabernariak, katuak baiño bihurriagoak, noski); masoien ikasle direan itsasgizonak; etxagun andi gazte zoro, diru ta lurak lauzkitu ta lorrinzen dituenak.

Mundua billoizik. Ona emen gizarte-kutsu literaturako antziñeko lan bat. Or salatuko deuskuz olerkarik argi ta garbi; orra or, beraz, protesta-abesti sutsu ta zorrotzak: arpegibiko gizonak, burrukazaleak, odol-egarri direanak, gudu-zale ta alperrak... ederto astinduten ditu. Orraitio, ba ditu sail orretan lagun geiago be: alkar-azpiratzen atsegin dabenak, lapurrak eta mozkor ordiak, aguazillak; euneko berrogei zorko neurria ezarten daben gizon ziztrin zikotxak. Eta euskaldun direala esaten lotsor direanak. Eta orren aurrez-aur, domeka bako langille behartsu ta zehatuak jarten ditu. Munduko gizonak, ordukoak eta arrezkerokoak... “Onek lango gizonak / topetan dira errez / menperatuta daukenak / mundua negarrez”.

Eta azkenen buruan, esan daigun zera, Eusebio Marik bere satira jokoan, bertso labur-laburrak egin zituala, geienetan lau lerroko taiuz, epigramak, “ziri-bertsuak” deritxenak. Orrelakoetan agertzen deuskuz, esaterako, Txanton, gorra, garizu-

mako sermoi guztiak entzuten zituana. Iru epigrama, eskribauen kontra. Medikuak be, aho-miñetan darabiltz, eta andrak eurak be, edertotxu astinduten ditu.

Onetariko bat esanaz amaituko dot. Entzun ba, arretaz:

“Andrak galduta dauke mundua,
eta gizonak, andren burua:
alan, galduta dagoz gizonak
mundu ta gonak”.

(Esan dot)

J. GOROSTIAGA JAUNAREN ERANTZUN HITZALDIA

Jaunak-andrak:

Atsegiña bai, Euskalerriko bazterretatik gatozanontzat Lekeitioko erriak —agintariak eta, Euskaltzaindiagaz biotz batez— atondu deuskun Jaialditxu au, ondo-etorri berezkoa erakutsiz eta aurrenekoen jarlekua eskeiniz.

Atsegiña be eta maitekorra Eusebio Maria Azkueri erriko semeari olerkariari eun urteko oroimenean gorespina egiteko Eusebio Erkiaga Jauna Euskaltzain barria errikide izenkide olerkaria bera be autatzea.

Errien aberastasuna semeak dira. Nai ikuspe ezin zabalagorik —itsasoa-Lekeitiok lez auki, nai menditar-tean erdi— illu-nean egon, erribatentzat Amarentzat lez idinarru aberatsena, yoriena bere umeak dira.

Lekeitio baño uri eder galantagorik gitxi gaurko Euskal-lerrian. Ez baño Lekeitio zerra bera be bada ezpadako lekutzat, seme odolargalekotzat artu. Norañokoa zanarri batek, bere ots gogorraz latiñen ganera diñosku: “Terra marique potens Le-

keitio". Itsasoz eta leorrez azkarra, errege-gerraten eta balea-arrantzuan. Orain berreun-irureun urte, Done Petri edo San Pedro jaietara, abadeen jantziakaz sorgin eta deabrukerizko dantza, kaxarranka ikustera edonungo turistak lekeitioratzen ziran: "Muchas personas (que) se hallan dicho día de San Pedro en la dcha villa, como son franceses, flamencos, ingleses y otras naciones".

Baña lur-barruko lanak eta itsas-ganeko bearrak aztu bari, Kultura -ekiñaldietan sartu yaku Lekeitio kementsu; lekeitiarren bitartez gure izkuntzan, ez Euskalerrian bakarrik, munduko jakitun-Akademietan be aintzat eta begi onaz antzen dabe.

Kaxarranka eta Folklore a baño izkuntza da erri bakotxaren ezaugarri argiena eta zorrotzena. Izkuntza dala gizartea egiten dauanak, euskera da Euskalerriri izen eta izana emon deutanak. Euskera da Euskalerritarrok darabilgun treena sarkorrena eta eraginkorrena mendirik mendi aldapotsa lez asaba zarren Aitorren ago-otsa semerik seme alduyakuna. Gaurko jaialditxu onek asko esan gura dau Lekeitioko entzuterako eta etorkizunerako, Jaialditxu au atsegiña eta maitekorra dala asieran esan dot, itxaropnekorra be badala esan bear da.

Goazen aurrera. Eusebio Maria Azkue zelako gizasemea eta zelako olerkaria zan Erkiaga jaunari entzun deutsozue ondo esanda ezin obeto esanda.

Azkue olerkarian gorpuzil-errian ezereztuta egon arren, aren otsa eta kantua ez da galdu. Parnasorako bidea deritxon liburutzuan bi iru lau bider eta millaka bider entzun geinkez kampaien durundia lur atsua aren bezela Azkueren miña eta poza, bakea eta maitea, barrea eta negarra darilla; aren barre-neko taup-biotzkadak eta zinkollak oraindiño gure artean daradara dabiltz. Au da poesiren olertiren miragarria! Zanaren irudia azalekoa betiko estaldu yakun; ez doguz geiago aren atzbegiak arpegikera ikusiko, bai baña aren euskal-arnasak sekula ta beti kili-kili eragingo dau gugan euskal-maitasunagaz.

Antxiñako gerrateak isildu ziran bale(a) bildugarriak urrundu ziran, baka kaxarranka zarra or dabil kinkili orain-

diño Lekeition, eta batez be euskera zarragoa gaurko euskal-zaletasundaz barriztu eta indarturik, zantzoa lez, gorago eta urrunago doa Lekeitiarren gogoetan eta ezpanetan.

Bego bakean bere atsedan-lekuan bere lo-sakonetik beingo batera itzartu eta guregana maitez jaialdi onetara erakarri dogun Eusebio Maria Azkue. Oroimenean gomotan gugaz dago. Ze ikutu samurraz, ze ikutu zeatzaz Erkiaga jaunak Azkueren poesiren edertasuna gure begi aurrean zabalik ipñi!

Eta, Erkiagaren esaeratik, bere euskaratik, aatrako dozue orain bera be zelakoa dan, gizona eta estiloa, bere tankera eta bere egikerea, legea eta bidea, gizonaren biotza eta bere poesiren liraintasuna. Ez gaitezen baña bere gorespina orain egitekote-an neurritz gankeo zurikeriaz luzeegi ausartu. Ona, apala, osoa, Erkiaga adiskidea lotsaz gorrituko litzakegu.

Ezin baña isildu bere euskeraren alde lanak. Ona emen bikañenaak: "Domingo Agirre" literaturako sari bi 1958 (mille bederatzieun eta berrogeta amarzortzian) eta urrengo urtean. "Loramendi" teatroko saria 1959 (mille bederatzieun eta berrogeta amarbederatzian). AGORA, poesiko saria 1969 (mille bederatzieun eta irurogei bederatzian).

Eta ez aztu Lekeitioko maitasunez, lekeiti oko arrantzaleen maitasunez "Arranegi" nobelatxua, Zarautzen 1958-an (mille bederatzieun eta berrogeta amarzortzian).

Eta geiago. San Martin jaunak bialduta ona emen laburto: Eusebio Maria Azkueri buruz...

E. Erkiagak euskal-literatura lantzen izan ditu bere ekin-tzarik aipagarrienak, ele-berriak, ipuiak, antzerkiak eta olerkiak idatzi ditu euskaraz, eta zenbait biografia gai ere erabili ditu bere herriatzei buruz (lekeitioarreri buruz). Literatura ekintza honen maila berak hartu dituen sariak adiarazten digute: "D. Agirre" ele-berri sariak 1958 eta 1960garren urteetan; "Loramendi" antzerki saria 1959an; eta "Agora" olerki saria 1969an. Lan sarituok, idazten noiztik hasi zen, zein aldizkaritan argitaratu dituen bere lanak, eta abar *Escritores euskéricos*-en argitaratu nuen fitzak arkitzen dira Geroko "Apén-

dice" delakoan aipatzen zen 1969ko "Agora" olerki saria *Aritz jeikian* izeneko poemegatik.

Lekeitioko arrantzale giroz landua du *Arranegi* (Zarautz, 1958) izeneko ele-berri gaia, bere herriaren maitasunez egina.

Baina herritarrei buruzko lanik aski badu. Eusebio Maria Azkue-ri buruz ere eta lehen aldiz jardutzen, 1960an Zornotzako Larrean egin zen Olerki-egunean eman zuen hitzaldiaren izena, honela zen: *Bizkaiko olerkari bat. Eusebio M.ª Dolores Azkue Barrundia*, gero "Oleriti" aldizkarian argitaratu zena ("Oletri", I-1961, 67/69 orr.).

Era berean egin zituen bere semeari buruzko saiakerak, Resurrección M.ª de Azkue, euskeragatik hainbeste lan egin zuena eta Euskaltzaindiaren sortzaile zen lekeitiarra. Hauek ditu gai hortaz: *R. M. Azkue aundiari omena Bilbao'n. Euskaltzaindiak eratu. "Egan"*, Vol. IX, enero-abril 1957, 62/66 orr. // *Resurrección Maria Azkue-z ene oroipenak, eta entzuna eta irakurriak. "Egan"*, Vol. XXIII, enero-diciembre 1964, 3/18 orr. // Hitzaldia Euskaltzaindiaren sorreraz, Azkue zena ohorez, Euskaltzaindiko urre-eztaiak zirelata (Bilbon Diputazioan, 1969ko uztailaren 10ean), eta "*Euskera*" aldizkarian argitaratua, XVI (1971), 64/71 orr.

Hoiez gainera, lekeitiar euskal idazle bati buruz: *Aita Kandido Basabe, S. J. Euska-idazlea, "Oleriti"* (II-IV, 1963), 111/131 orr. (Zornotzako Larrean 1962ko urriaren 28an irakurri zuen hitzaldia da).

Baita ere, Juan M. Altuna (1868), "*Gernikako arbola*" ta *Lekeitio*, "Egan", Vol. XXVI, enero-diciembre 1967, 3/10 orr.

Ze geiago gura dogu? Opa daiogun euskaltzainkideari bizi luze lankora euskeraren ederarako eta indarrerako.

Eta azkenez agoko ona luzatseko, Erkiagaren poesi-eredutzt, atal eztitxu bi onek ai berak nik baño obeto garanduko ba-leuzkigu!

Lenengoz, Ama Antiguakoari, Lekeitioan, bere koronazi-
ñoan, Ereserkiaren berbak, 1960 (mille bederatzieun irurogei
urtean) :

Elerri zuri ganeko
emen deukazu ondoan
Zu zaitugu gure poza
bidea erakusteko
Lekeitiarrentzat edonoiz

— Andra zoragarria,
zeure erria,
ta errukia;
zeru goiko izarra,
Erregiña Zeu zara.

Eta kigarrenez, Lekeitio-abestia, diskoan egiña eta euskal
abestien 111 garren Jaialdian saritua (1966, mille bederatzieun
irurogetaseian).

ITSASONDOAN MENDIEN OIÑETAN DAGON ERRI
TXIKI ZORAGARRIA ENE SEASKA NEURE LEKETIO
ERRI GUZTIETAN MAITIENA...

Poesiren eztitasun eta samurtasun onetatik goan gaitzen
orain euskeraren garratzera.

Nik uste euskerantzat aldi txarrena orain bizi dogula.
Auxegaitik: gitxibatzuk izan euskaldunak euskalzaleak eta ez-
tabaidetan ibili bide argi eta zuzen topa eziñik. Darabilgun
burrukea ez da ez itz barrien edo itz zarren itz gabien edo itz
mordolloan errua.

Euskalerrriak berr bearrezkoa dau euskera bat. Euskera
bat? euskera baur? euskera osotua? euskera baño zer geiago?

Nik uste itzak nai barriak nai kampotarrak erabiltea ez
dala euskeraren gatx latzena.

Indar aundia da erri txiki batentzat Euskalerrientzat Euro-
pako eta ziblizazinoko izkuntzak darabizen itak guk bere eurr-
kin alkar eukitea, aundiagotzen gara.

Nik bere bai uste nai HACREZ NAI ZETAZ nai JOTAZ
ala bestelaz esatea eta izkribitza ez dala eragozpen lodiena eus-
kerea bizkortuteko.

Antxiñako euskaldunak —badakizue— celtatarren eta erro-maarren ESEA ZETA biurtu eben: UCSAMA UCSAMIS UL-TZAMA eta OZAMIZ egin eben; SEGAMA ZEGAMA eta abar. SPIRITU, SUBSELLIU, SOLIDA-CONSOLIDA IZPIRITU, ZU-ZELU, ZOLDA-KOZOLDA eta abar. Gu giñan lenengo anda-luritarrak.

Gero Karolingio-aldian germanotarren HACHE eta orain-diño Zuberon eta Erronkarin dauken AZENTOA (acento de intensidad), artu eben. Jakin bearda lenago bere celtatarrekin batera —menpeturik edo alkarturik— germanotarr errialde batzuk zirala Euskalerrian eta ingauean.

Geogo moruen JOTA artu gendun (Kalifato-aldian eta ondoren bere moruak, entzute andikoak ziran, nai askenez oin-peratuak eta kamporatuak).

Ba dira oraindiño kampotarren agotik beste gauzatxuak (esateko ELE eta ENE ELLE eta EÑE orde, nasalizazionea, eta Erronkarin batez be diran konsonante batzuen pilloketak esateko EZDRA ezdira, IKASARAZTRA ikasiaztera, AR-TRUK arturik eta abar).

Au guzti au zegaitik, baña? Dotorekeriagaitik, arrotzeko-keriagaitik, barrikokeriagaitik inobismo, vanidad eta ordeaz.

Iñoren burua besteren baño agertu gura, gorago aberatsa-go jajintsuago arranoago.

Gure asabak guk lez (eta munduko guztiak lez) arrox-koak ziran (batzuk beintzat Andikiak eta), orregaitik kampo-ko, batez be agintarien barri modazko oiturak eta itzak artu gura eben. Orain bere ¿euskaldun indianoak eta bestelakoak ez gara irrikatzen dollarrekaz, bolibarrekaz eta OLRAI, GUT BAI HALL etagaz? Zarragoak, baña erri bai esloak dira: Kaisi agur eta adio.

Olan euskaldun zarrak eta gu ondorengoak JINJAU ZI-ZIPOZO eta gara. Oraindiño geiago: HACHE ori ZETA ori bear ez ziran itzetan sartu eben. Gure artean eztabez batzuk FLUMON, AFELLIDUA, FAFERA TA FLUMA eta abar esaten dotoregeriagaitik?

Esateko, Ama latiñetik datorkigu baña latiñez HACHE BARIK (atzgoaakada-asinación) esaten eben eta olan bere Frantzian eta Espaiñian esaten daba, baña euskaldunak (beste aldekoak batez be; ezdogu emen zegaitikoa azalduko) HARMA hache gaz egiten dogu.

IGITALIA “hoz” da AGIN-TALLA “hoz dentada” baña TALLA au Da DLLA DALLA DALLO guk gaz egiten dogu, olan bere batzuk erdelerrian GAYO GAYINA gallo gallina orde.

AZKUEK bere IZTEGIAN (ikus ZAPO) diñosku batzuk gure artean SAPO eta ZAPO esaten dabela. Eta bere MORFOLGIAN bera be oker dabil SINETSI SIÑISTU ESEGAZ eta ez ZETAGAZ esan bear dala diñoanean. Detxeparek lengoak ZIÑETSI diño beti... eta au AZKUeri yoan yakon cf ZINEGOTSI eta.

Orain urte bi edo Itaunketa Encuesta bat asi zan euskaltzaiñen eritxiak artuaz euskerak eukazan korapilloak kentzeko eta izkuntz bizkor bat egiteko.

Ona emen euskaltzain batek erantzuna. Erderaz. Zegaitik erderaz? Euskaldun-erdeldunak eta erdeldun-euskaldunak erdiz eta ez euskaldunak osoz obeto ulertzeko, urrean.

Euskeraren batasunez itaunari auxe erantzun eban euskaltzain orrek:

“La única solución viable y efectiva, rápida y fácil sería la adopción ya desde ahora del habla de San Sebastián por parte de escritores, hablistas, profesores y euskaldunes más despiertos.

Ciudad céntrica, internacional, acogedora, ningún otro foso euskérico tan prestigioso para irradiar su influencia.

San Sebastián posee quizá como ninguna otra población mayor el hecho de que todas las clases sociales, populares y altas, practican con amor el idioma, fenómeno que a los mismos forasteros les resulta simpático.

San Sebastián, su dialecto, posee una literatura euskérica creciente en todos sus aspectos: centros culturales, escuelas, cátedras, conferencias, bersolaris, etc., por donde el idioma se propaga.

De mi parte creo que todos, cuando se trata de dar mayor amplitud a nuestras ideas y conversación, tendemos a emplear, a acomodarnos al dialecto donostiarra.

Así el habla de San Sebastián podría ser a mi juicio la KOINE vasca, el idioma común ya existente, ya vivo, que sólo necesita la atención en esta coyuntura histórica para que adquiera la categoría de lengua literaria y general de la cultura y vida vascas. Cualquier otra formación de laboratorio no la creo adecuada y sí con grandes inconvenientes.

De todos modos esta habla donostiarra, según mis sugerencias, para que resaultara más ágil debería sufrir retoques, sobre todo una poda del sistema verbal acomodándolo a sistemas y estructuras correlativas modernas.

Ello no impide que a la vez se enriqueciera, se matizara, es variara con aportaciones útiles y fáciles de acomodación de dialectismos dignos de generalizarse.

Basten estas indicaciones por ahora. Creo que el problema de un instrumento euskérico apto es de fácil solución teórica y práctica.

Euskera bai, baña osoa ua eta... osatua bat batean presi.

EUSKALTZAINDIA tiene una gran tarea en estudiar y fomentar las soluciones más adecuadas; así también el prestigio de los sabios nacionales y extranjeros supone en esta época en que a ciencia impera un gran paso para ayudar a la revitalización y pervivencia del euskera.

Una lengua muere cuando pierde su necesidad y utilidad. Son en definitiva los vascos los que debemos decir la última palabra vasca.

Si el euskera ha resistido hasta la fecha a la incuria popular y postergación de los dirigentes nativos, a la gran presión de Roma y su tradición literaria, fue por un accidente en que intervino el Renacimiento carolingio al dar a las lenguas populares una ocasión de ser mejor utilizadas en la liturgia, predicación y catequética.

Sin entrar aquí en mayores explicaciones, resumamos: El impulso del Renacimiento carolingio supuso en la vida ge-

neral del Pueblo vasco un paso si no tan decisivo como el romano, sí más rico y progresista al cristalizar dentro del área los embriones de una Euskalerría ilustrada y de una Navarra imperial clánica.

En particular el idioma —el elemento más tangible de la etnia— cobra categoría (EUSKERA paralelo al Theotiska lingua, el alemán o DEUTSCH) y asistimos al punto de partida de una literatura popular (bersolarismo, canción) y de un cultivo gramatical intenso, insospechado, una refacción gramatical germánica, como puede verse si pensamos que p. e. BAT, BI, IRU, LAU y cien y cien más emprunts lexicales morfológicos y fonéticos se copiaron del antiguo alto alemán y otras lenguas germánicas.

Todo ello de factura monacal lograda entre nosotros algo más tarde que en el País vasco-gascón gracias a los monasterios como el de San Zacarías en Sarasa, a las puertas de Pamplona, y al de San Adrián de Argiñeta, en el corazón de Vizcaya, principalmente en la primera época, y más tarde en el período de la clunización en otros también, habiendo desaparecido ya los citados ante el empuje musulmán y que al no estar edificados como luego los grandes monasterios cluniacenses apenas dejaron rastro material (algunos sarcófagos en Eloorrio) y sólo los nombres de ZACARIAS Y ADRIANO, los Papas queridos de la dinastía carolingia. Romanización en su sentido reduplicativo, es decir, romanización y cristianización fueron los fermentos activos que manipulados en la ocasión por políticos y monjes de academia germánica levantarían con HACHE y todo la masa euskalduna y reactivarían ante el detonante musulmán la llama hereditaria sofocada o dormida bajo la Celtiberia y Roma.

Políticos y monjes sabios germánicos encontrarían al fin en políticos y monjes vascos su complemento, gracias a los cuales el euskera se enriqueció, se mantuvo vivo con prestigio durante lo que podemos llamar primer renacimiento vasco".

Onaño erantzun luzetxu ori. Neu be orretan nago. Neurea ete dan? Neurea dalakoan nago, neronena erantzun ori.

Euskerak beste edozein izkuntzak baño arazo garratzak ditu leuntzeko, gozotuteko. Naiko aitatu dogu gourkoz.

Agur ba orain eur urte il-errira yoatean berak azken-agurra egin euskun Eusebio Maria Azkue prestuari. Bego banean bere seme aztu-eziñekoagaz, itxaropen-izeneko Don Resurreccionegaz eta gañerako lekeitiar euskalzalkin: Candido Basa eta

Zorionak millaka —zuen guztienak— beste Eusebiori Euskaltzaindiaren sarrera-itzaldia esan deuskun Erkiaga zintzoari.

Lekeitiar biri, euskaltzale biri, olerkari biri, Eusebio biri —bata yoana illen artean datzanari eta bestea gure artean oñen ganean dabillenari txalo eta txalo. Eurei esker euskera zarra arnasa zarra arnasa barriaz yntzirik bere bidean doa, itxaropen bidean. Doala egun eta eguzki, doala egun eta beti, oran eta gero.

Azken itza: Orain oraingo euskaldunen, euskalzaleen eta euskalarien alkartasuna da gure inguruko beste aberastasuna baño EUSKALERRIAK, bere ederrarako, geien eskertuko deuskun guztiori betiko.

* * * * *

Donostia, 73-XII-28

PLATON EUSKERATZEN

Zaitegi-tar Iokin

Nik neuk Euskaltzaindiaren azken batzarrotan entzun ditudan txostenak azterketa-txosten zoragarritzat iritzi ditut geien bat: zorrotz, ximen, sakon eta iakingarri.

Nere txosten au ezta orrelakoa izango, apalagoa baizik. Enator inori ezer irakastera, deus eztakidala iakitera eldu bainintzen aspaldidanik eta egunero asmo orretara ikasten baitiardut.